

Kallis Leida!

Nüüd ei ole mul Teie telefoninumbrit ja pean sellepärast ette võtma kirjutamise. Ega see mulle hästi ei meeldi, sest tegelikult tahan ma iga asja kohta, mis ma siia kirja panen, kuulda sedagi, mida Teie ütlete. Nii nagu me ikka rääkinud oleme. Kõige parem muidugi, kui silmast silma, aga häda pärast ajab helistamine ka asja ära! Telefonis oleks Teie hääl praegu selline ebalevalt naerune, sest kohe tuleks Teil hakata asju paika panema ja mind leebelt noomima: „Noo...jaa... Aga vaata, Viiu, sul tuleb nüüd aru saada, et see pole lihtsalt võimalik!“ Sellele järgneks lühike äraootav paus. Ma saan aru küll, et Te teate väga hästi, et ma ei taha sellega leppida. Sellepärast ma lausa näen, kuidas Te selle muutumatu ilmaelu ja minu mõistmatuse üle imestunud ilmel kulme kergitate (mitte ei kortsuta!) ning naeruse ja heliseva häälega, ilma igasuguse ohketa, ütlete: „Mis parata, tuleb sellega leppida!“

Kevad on mööda läinud, aga suve ka veel ei ole. Kalendri järgi peaks ikka kevad olema, aga vahepeal oli väga soe ja kõik läks nii kiiresti mööda, et õieti märgatagi ei jõudnud. Pungil pungade asemel olid kohe pärani lahti õied, - ja juba pudenesid needki! Esimest sinilille nägin, aga ülasega ei juhtunud silmitsi seisma. Miks need ülased mul küll tookord, ja tegelikult tänaseni välja, Teiega seonduvad, mitte ei tea! Natukese ehk Teie kevadise sünnipäeva pärast, aga märtsi lõpp on siin, Eestimaal, ülaste jaoks ju ülearu vara! Kui ma 1965-ndal aastal ulatasin Teile selle ülaste-luuletusega paberilehe (see oli Teie juures kodus, eks?), siis oli see meile mõlemale kole piinlik hetk. Noh, eks mina häbenesin seda luuletuste kirjutamist ju niikuinii, aga see polnud minu jaoks hoopiski mitte lihtsalt luuletus, pigem nagu armastuseavaldus või midagi sinnapoole... Ja ega ma nüüd õieti ei teagi, kas Te tõesti ei saanud sellest luuletusest aru, sest ega see ju meistriteos ei ole, kõigest algaja katsetus, aga igatahes siiras. Või häbenesite Teie omakorda seda noore inimese ootamatut ülestunnistust, aga kohmetuma vist isegi punastama pani see Teid küll! Ja siis Te midagi selles vaimus mulle ütlesitegi, et ega Te sellest hästi aru ei saa... Sellepeale hakkas minul veel rohkem piinlik, ja küllap Te siis mõne asjalikuma teema leidsite, nii et sinnapaika see luuletuse lugu jäigi. Taevake, nüüd on sellest varsti nelikümmend aastat möödas! Ja meie esimesest kohtumisest juba nelikümmend kolm! See oli kuuekümne esimese sügisel, kui mulle koolist käsk anti Teie palge ette ilmuda. Olin suvel seitseteist saanud ja üheteistkümnes kooliaasta oli alanud. Tulin Kaupmehe (tookordse Pöögelmanni) tänava paviljoni otse koolist, tumesinises valge kraega vormikleidis. Õige toa leidsin üles, koputasin ja kui hõikamise peale ukse avasin, siis ehmatasin ära küll! Nii suur tuba, ja inimesi ja lärmi täis! Küsisin siis Leida Laiust ja paremalt poolt ühe tagumise laua juurest tõusis aeglaselt püsti üks naine ja vaatas mind nagu ilmutust. Kulmud kerkisid üllatusest aina kõrgemale ja siis hakkasid kõigepealt tal silmad naerma ja imelikult läikima ja siis ta maigutas paar korda sõnu otsides suud ning hakkas lausa valju häälega naerma!

Teised jäid ka toas selle naeru peale vait ja vaatasid mind! Parema meelega oleksin ma küll maa alla vajunud... Ja siis Te ütlesite, et Teie olete küll Leida Laius, aga et Te vabandate väga, olevat juhtunud suur eksitus. Teie polevat teadnud, et mina nii noor olen, et mina alles laps olen, et Teil olevat hoopis lapse ema tarvis, vähemalt kümme aastat vanemat kui mina, noh ja ikka samas vaimus edasi... Ma nihkusin selg ees tasakesi ukse poole ja Teie aina vabandasite ja samas kobasite käega mööda lauda suitsupaki järele. Kui siis teised ütlesid hakkasid, et fotoproovi võiks ju sellegipoolest teha, et vaataks, mida grimmiga annab muuta, ja juuste ja riietega, siis ma mäletan väga hästi, kuidas Te keset tuba seistes mõlemad jalad kindlalt vastu põrnat surusite, suitsu ette panite, ja teise käega suitsu hoidva käe küünarnukki toetades mind ühtaegu pilklikul ja lõbustatud ilmel uurisite. Mina oleksin parema meelega küll plagama pannud, aga kuni te seal omavahel vaidlesite, ei sobinud nagu minema ka joosta... Eks ta ole nüüd tagantjärele imelik mõelda küll, et see meie teineteise leidmine just niisugusest vastasseisust alguse sai.

Leida, ma olen nüüd aastakümneid hiljem mõelnud, et tegelikult oli see Teie õnn, et Te mu just seitsmeteistkümnesena ja mitte kahekümneseitsmesena oma käe alla saite. See oli veel see vanus, kus mulle samahästi kui kõike sisendada andis, kus ma iga kujuteldava „kui`ga“ valmis olin kaasa minema, kus mulle kõik näitekunstiga seotu nii püha asi oli, et ma milleski ega kelleski kahelda ei sõandanud. Kui Te mind aastaid hiljemgi just tookordse tõsiduse eest olete kiitnud, olete rääkinud, kuidas Kirill Lavrovgi Teile tunnistas, et pidi oma suhtumist meie ühisesse töösse, mis tal Leningradi esinäitlejana „Tallinnfilmi“ algaja režissööri diplomitöö puhul kes-teab kui respektiiv ju olla ei saanudki, tublisti muutma, kui oli näinud (ning tookord olla tal sellepärast isegi väga piinlik olnud!), kuidas mina nii tõemeeli asja juures olin. Aga jah, seda pean ma Teile nüüd küll **ütleva**, et kümmekond aastat hiljem oleks mul ilmselt nii oma rolli kui kogu filmi suhtes terve rodu küsimusi olnud. Ja küllap ma oleksin nendega ka lagedale tulnud. Veel olen mõelnud, et need mõneti konfliktised vahekorrad, mis Teil mõne hilisema filmi näitlejannadega ette tulid, kas polnud nende põhjus ka selles, et tegemist oli palju küpsemate isiksustega, kellele kasvõi Teie ettemängimise meetod ei saanud vastuvõetav olla, sest nad olid ammu välja east, mil oma iidolitega (kelleks Teie mulle sel ajal kahtlemata olite!) üdini samastuda ihatakse? Eks olnud ju meilgi hiljem nii ühiseid kui erinevaid arusaamu, aga kahjuks või õnneks polnud meil enam ei võimalust ega vajadust koostööks, mis nõudnuks kiireid kompromisslahendusi. Elulisel pinnal tekkinud eriarvamused olid loomulikud ja ei vajanud kohest lahendamist, ei nõudnud fikseerimist filmistseenis, nende puhul oli elul endal aega vahele astuda ja õigust mõõta. Mäletate, kuidas me Harju tänava stuudiomaja esimesel korrusel väikeses toas teine-teiselpool kirjutuslauda istusime ja ma oma tublisti vanemasse ja kogenenumasse filmipartnerisse ülepeakaela armumise pärast mitu õpetlikku lugu Teie elust küll ära kuulasin, aga kangekaelselt, näost punane ja pisarates, kuidagi neist õppust ei tahtnud võtta? Mul on praegugi silme ees, kuidas ma Teie laual suitsupaki kõrval

olevast tikutoosist kõik tikud ükshaaval pisikesteks jupikesteks murdsin, kuidas see kuhi mu ees aina kasvas ja kasvas, aga mõistus küll pähe ei tulnud...

Tegelikult olin ma meeleldi nõus Teiega kõiki oma rõõme ja muresid jagama. Eriti just muresid, sest nedega ema juurde minna nagu ei tahtnud. Mitte sellepärast, et oma ema aru saanud ei oleks - oleks küll! - aga tema oli liiga lähedal, tema oleks mure päris omaks võtnud. Teiega oli ja ka jäi teatud distants. Ehk võiks seda nimetada minupoolseks aupaklikkuseks, mis vastastikusele avameelsusele vaatamata meile teineteise olemusse süvenemiseks nii vajaliku vahemaa jättis? Mõtlesin juba sellal, kui kuulsin kedagi rääkimas akadeemilisest isast, et mina võin oma akadeemilise emaga uhkustada! Sest tegelikult on mul Teilt palju õppida olnud. Ma ei mõtle siin neid armsaid ja omamoodi koomilisi õppetunde nagu see, kui Te mind käekõrval esimest korda juuksurisse manikööri tegema ja küüsi lakkima viisite. Ja mina olin kangesti mures, et ei tea, mis seal teha tuleb. Et mina ei oska seal olla! Siis Te olite truult kogu protseduuri aja mu kõrval ja juhendasite mind. See oli siis, kui me Hemingway „Mäed kui valged elevandid“ filmimist alustasime. Oh, sedalaadi asju oli veelgi! Aga praegu ei mõtle ma neid. Mõtlen Teie väärikust, Teie oskust iseendale truuks jääda, elust sirge seljaga läbi tulla. Sellest kõneles Teie juures kõik - soengust ja hästiistuvast kostüümist alates, kuni viisini, kuidas Te sigareti pakist välja võtsite ja kuidas Te seda sõrmede vahel hoides pakutavat tuld ootasite. Või kuidas Te aeglaselt ja hoolikalt oma küsimusi formuleerisite ja kannatlikult vastust ootama jäite. Kuidas Te kuulasite ja katkestamast hoidusite. Kuidas Te enne jutu alustamist lausa silmanähtavalt oma mõtte endast läbi lasite. Jah, tegelikult esimene asi, mis mulle Teie juures silma hakkas, see oli Teie hoiak! Ma mõtlen kehahoiakut, mis, nagu ma üsna pea aru sain, oli üllatavas kooskõlas Teie seesmise hoiakuga elu ja inimeste suhtes. Sellesse oli koondatud kõik, mida ma hiljem Teie juures kogesin. Kui Te meie esimesel kohtumisel seal paviljonis sedasi keset tuba seisite, siis see väärikas daamilik kehahoiak oli see, mis minus ühekorraga nii võõristust kui imetlust tekitas. Lähemale tõmbas ja samas distantsi hoidma sundis. See määras meie suhte paljudeks aastateks. Te kohtlesite mind esimeset hetkest alates kui võrdne võrdset, tegemata allahindlust mu noorusele, mu kogenematussele. Te nõudsite minult samapalju kui iseendalt.

Ma sain Teilt eneseväärikuse hindamatu õppetunni. Ja lisaks sellele veel näiteks hõbedase käevõru „Õhtust hommikuni“ lõpetamise puhul. Sünnipäevakingiks oma elu esimese täissiidist pearätiku, millele olid maalitud talutare ja kooguga kaev. Elutoa lauale meie peres tänini ainsaks jäänud kristallkausi. Ning haiglapalatisse öökapi suure peotäie mesilasemapiima kapsleid, millel sel ajal oli lausa hindamatu väärtus ja mida Te minu mureliku akadeemilise emana ise kuhugi Kuusalu kanti mesiniku juurde otsima sõitsite...

Ma olen Teile alati öelnud Teie ja Teie mulle sina. Me ei ole sellest kunagi rääkinud. Oma hilisemate filmiosalistega olete vist olnud sina peal? Imelik, et Te seda kunagi jutuks ei võtnud!

Ka mitte siis, kui meil ammu enam režissööri ja näitleja teatud määral alluvuslikku suhet vaja polnud, kui meie kauaaegne sõprus lubas konventsionaalsetest reeglitest rahumeeli loobuda. Pärast laste hilist uinumist kahekesi mehega Mustamäel öiseid jalutuskäike tehes ei kõhelnud ma hetkekski Teie toa aknas valgust nähes uksekella helistamast, kuigi aeg oli kaugelt üle südaöö. Ei ehamatanud see Teidki, panite ainult ust avades sõrme suule ja sosistasite, et memm magab. See tähendas, et esikus pidi tasa olema. Aga niipea, kui Teie toauks meie selja taga sulgus, oli tuba kohtumiselevust täis. Kraamisime lagedale küll isiklikud, küll ühiskondlikud probleemid. Käisite kikivarvul vahepeal kõõgiski ära ja tõite sealt meie kostitamiseks alati midagi maitsvat kaasa. Nii et miks see „Teie“ siis ikka kunagi jutuks ei tulnud? Mina tean, miks mina sellest loobunud ei oleks. Sedakaudu sain ma alles hoida oma varase nooruse kompromissitu austuse Teie vastu ja ühtlasi iga kord Teile sellest märku anda. Aga Teie? Võibolla oli just too märguanne see, mida Te oma heitlikul ja keerulisel teel vahel vajasite? Vähemalt meeldib mulle praegu mõelda, et ehk oli Teil sellest aeg-ajalt natuke tuge...

Kuulge, Leida, selle ülaste-luuletuse juurde siiski veelkord tagasi tülles, mis oleks, kui ma saadaksin selle luuletuse Teile praegu uuesti ülelugemiseks? Nii tore on kiigata sinna kaugele aastate taha ja pealegi sel erilisel moel, et ma saadan Teile teksti, milles ma midagi ei muuda, ühtegi rida, mingit viimistlemistki endale lubamata, saadan kogu teksti tema eheduses, et mitte ainult minul, vaid ka Teil oleks möödaläinud aastate järel võimalus mõtiskleda meie isevärki ja ilusa suhte üle neil kaugeil kuuekümnendail... Hilisemat praegu ei jõudnudki kirjutada! Eks mõnel teisel korral.

Siin see luuletus on:

Veel torman
punnpõskse plikana
läbi roheline päevademere
Merihein juuksed tuules
Ikka pihku midagi päevist
kaasa kaasa

Sina pole enam see
jälle ülaste ümin

Kui mu merihein juuksed on sassis
kui mu mõtteniit-juuksed on lootusetult sassis
nii et on valus
siis ma peatun ja tulen

tasa tasa

Uute päevade rannal

leian su

Ülaste ümin

Ikka mul tundub ülaste ümin

On

nagu sõrmitsed merihein-salkusid

nii nagu memm mulle kõrvade taha

On

nagu seoksid kõik sassiläinud pärlid

ühele niidile ritta

Mõtteniidile läinud päevad

Oh seda ülaste üminat

Siis torman

punnpõskse plikana

läbi roheline päevademere

Ikka pihku midagi päevist

kaasa kaasa

Sina pole küll see

Roheline päevademer

Lainetab läbi sinu

Ikka kõigile midagi sinust

kaasa kaasa

Ülaste ümin

hiirekõrvuste kaskede all

kevadel ikka

P.S. Muide, selles luuletuses ütlen ma Teile ju sina! Juba sel ajal! Oli see alateadlik soov?
Pigem küll meie läheduse tegelik mõõt.

Tallinnas,19.mail 2004.

Endiselt Teie Viiu.